מערכת הבריאות / אורן גזל־אייל

באוצר לא קראו את "פריקונומיקס"

האמונה של משרד האוצר ביכולת של תמריצים כספיים להשיג כל דבר בכל מצב, נראית לעתים כאמונה כמעט דתית.

הדוגמה האחרונה לכך היא ניסיונו של האוצר לקבוע כי מי שיבטל תור שקבע לרופא בלי להודיע על כך יום מראש, ייקנס על ידי קופת החולים בעשרה שקלים. מטרת התיקון – שכמו כל תיקון אחר של האוצר מוצע במסגרת חוק ההסדרים ולא בהליך חקיקה רגיל – היא להרתיע אנשים מלקבוע תור ו"להבריז" ממנו.

האם התועלת שבמהלך המוצע גדולה מספיק כדי להצדיק את הקמת מנגנון הטלת הקנסות, גבייתם והטיפול בהשגות של המטופלים? קופות החולים עצמן מתנגדות להצעה, ככל הנראה גם מן הטעם שהעלויות המינהליות הכרוכות בה גבוהות מההכנסות שהיא תניב. ואולם מעבר לשאלת העלויות, מעניין יותר לשאול אם ההצעה צפויה להקטין את שיעור ההיעדרויות מביקורי רופא. כנראה שההיפך הוא הנכון. דווקא הטלת קנסות כאלה צפויה להגדיל את שיעור החולים המבטלים ביקורים ולא להקטינו. ואולם כדי להגיע למסקנה זו, צריך ללמוד כלכלה מתוך מחקרים ולא מתוך אמונה.

ספר העיון הכלכלי המצליח ביותר בעשור האחרון היה בלי ספק ספרם של סטיבן לוויט וסטיבן דבנר "פריקונומיקס". הספר, שעמד במשך 50 שבועות בראש רשימות רבי מכר של ספרי עיון בארה"ב ותורגם גם לעברית, סוקר מחקרים המאששים חלק מהאמונות הכלכליות, אך מפריכים אחרות. המחקר הראשון שנסקר בספר בוצע בטכניון , ובחן כיצד משפיעים תמריצים כספיים על איחור של הורים לקחת את ילדיהם מגן הילדים בסוף יום הלימודים. כמו משרד האוצר, בהנחיית החוקרים הודיעו מנהלי גני הילדים כי מי שיאחר בעשר דקות או יותר לקחת את ילדו מהגן, ייקנס בעשרה שקלים.

האוצר מציע להטיל קנס על מי שלא יופיע לתור שנקבע בקופת חולים. ואולם מחקר ישראלי שפורסם ברב המכר "פריקונומיקס", מגלה שקנס ישיג את התוצאה ההפוכה

למרבה הפלא, מספר האיחורים של ההורים לא הצטמצם. הוא דווקא גדל. למעשה הוא הוכפל. הכיצד? עד הטלת הקנס, המניע העיקרי להימנעות ההורים מאיחור היה אי נעימות מהשארת הגננות מעבר לשעות העבודה. לאחר שנקבע הקנס, ראו זאת ההורים כאינדיקציה לכך שהנזק שנגרם אינו כה גדול – עשרה שקלים בלבד – ובמקרה כזה אין סיבה להתאמץ כדי למנוע אותו. כשהודיעו מנהלי הגנים על ביטול הקנס, נותר מספר המאחרים גבוה, שכן ההורים הפנימו כבר את העובדה שאין מקום לרגשות אשם עקב גרימת נזק כה קטן.

מי שמתייחס לעקומות ההיצע והביקוש כמו לאמונה דתית, ייאלץ ללמוד מהכישלון רק לאחר שזה יתממש. וכשזה יתברר, יציע האוצר בוודאי לבטל את הקנס, רק כדי לגלות שהביטול אינו מחזיר את שיעור ההיעדרויות לזה שהיה מקובל לפני הטלתו. קנס שבוטל אינו דומה לקנס שלא הוטל.

הכותב הוא מרצה למשפטים באוניברסיטת חיפה והיה נשיא האגודה הישראלית למשפט וכלכלה